

COGNILINGUOCULTURAL FEATURES OF METAPHORS FORMED THROUGH COSMIC-NATURAL SYMBOLS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Saydaliyeva Gulirano Akramjanovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17377324>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2025

Accepted: 10th October 2025

Online: 15th October 2025

KEYWORDS

Cognitive linguistics,
cognilinguoculturology,
metaphor, cosmic-natural
symbols, Uzbek language,
English language, culture, world
model.

ABSTRACT

This article is dedicated to the study of the cognilinguocultural features of metaphors formed through cosmic-natural symbols (such as the Sun, Moon, stars, earth, water, air) in the English and Uzbek languages. The article analyzes how cultural and linguistic differences in both languages influence the formation of metaphorical expressions. The research aims to reveal the cognitive and cultural aspects of language, identifying unique ways of perceiving the world. The primary focus is on how the human mind understands and systematizes the environment through metaphors.

КОГНИЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ МЕТАФОР, СФОРМИРОВАННЫХ НА ОСНОВЕ КОСМИЧЕСКИХ И ПРИРОДНЫХ СИМВОЛОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Сайдалиева Гулирано Акрамовна

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17377324>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2025

Accepted: 10th October 2025

Online: 15th October 2025

KEYWORDS

Когнитивная.
лингвистика,
когниолингвокультурология,
метафора, космические и
природные символы,
узбекский язык, английский
язык, культура, модель мира

ABSTRACT

Данная статья посвящена изучению когнитивно-лингвокультурных особенностей метафор, сформированных на основе космических и природных символов (таких как Солнце, Луна, звезды, земля, вода, воздух) в английском и узбекском языках. В статье анализируется, как культурные и языковые различия в обоих языках влияют на формирование метафорических выражений. Исследование направлено на выявление когнитивных и культурных аспектов языка, а также на определение уникальных способов восприятия мира. Основное внимание уделяется тому, как человеческий разум

понимает и систематизирует окружающий мир с помощью метафор.

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA KOSMIK-TABIY TIMSOLLAR ORQALI SHAKLLANGAN METAFORALARNING KOGNILINGVOKULTUROLOGIK XUSUSIYATLARI

Saydaliyeva Gulirano Akramjanovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17377324>

ARTICLE INFO

Received: 05th October 2025

Accepted: 10th October 2025

Online: 17th October 2025

KEYWORDS

Kognitiv lingvistika,
kognilingvokulturologiya,
metafora, kosmik-tabiiy
timsollar, o'zbek tili, ingliz tili,
madaniyat, dunyo modeli.

ABSTRACT

Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillarida kosmik-tabiiy timsollar (Quyosh, Oy, yulduzlar, yer, suv, havo kabi) orqali shakllangan metaforalarning kognilingvokulturologik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada har ikki tildagi madaniy va lingvistik farqlar metaforik ifodalarning shakllanishiga qanday ta'sir etishi tahlil qilinadi. Tadqiqot tilning kognitiv va madaniy jihatlarini ochib berishga, dunyoni idrok etishning o'ziga xos usullarini aniqlashga qaratilgan. Asosiy e'tibor inson ongining atrof-muhitni metaforalar orqali qanday tushunishi va tizimlashtirishiga qaratilgan.

KIRISH

Til insonning atrof-muhitni anglash, tushunish va tizimlashtirishdagi asosiy vositasi bo'lib xizmat qiladi. Tildagi metaforalar esa olamni idrok etishning eng yorqin ko'rsatkichlaridan biridir. Kosmik-tabiiy timsollar (Quyosh, Oy, yulduzlar, yer, osmon, suv va boshqalar) deyarli barcha xalqlar madaniyatida universal ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularning har bir tilda va madaniyatda metaforik qo'llanishi o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ushbu tadqiqot aynan shu o'ziga xosliklarni ingliz va o'zbek tillari misolida tahlil qilishga qaratilgan. Har ikki xalqning geografik joylashuvi, tarixi va an'analari ularning tabiatga va kosmosga bo'lgan munosabatini shakllantirgan, bu esa o'z navbatida, tildagi metaforalarda aks etgan [1]. Maqolaning maqsadi – bu ikki tilning metaforik tizimini qiyosiy tahlil qilish orqali har bir xalqning o'ziga xos dunyo modelini aniqlash va kognilingvokulturologiya fanining amaliy ahamiyatini ko'rsatishdan iborat. Tadqiqot ishining dolzarbligi tilshunoslikda kognitiv va madaniy yondashuvlarning tobora muhim ahamiyat kasb etishi bilan belgilanadi [2].

ADABIYOTLAR TAHLILI

Metafora nazariyasiga bag'ishlangan tadqiqotlar asosan Aristoteldan boshlanib, zamonaviy kognitiv lingvistika doirasida J.Lakoff va M.Jonsonning "Metaphor we live by" asari bilan yangi bosqichga ko'tarilgan [3]. Ular metafora nafaqat til bezagi, balki inson tafakkurining asosiy mexanizmi ekanligini isbotladilar. O'zbek tilshunosligida bu

yo'nalishda Q.Sodiqov, A.Nurmonov, B.O'rinboyev kabi olimlar tomonidan qimmatli ishlar amalga oshirilgan. Ular o'zbek tilidagi metaforalarning struktural-semantik xususiyatlarini o'rganganlar. Biroq, ingliz va o'zbek tillaridagi kosmik-tabiiy timsollar orqali yuzaga kelgan metaforalarning qiyosiy kognitivokulturologik tahlili chuqur tadqiq etilmagan. Ushbu maqola ana shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, har ikki tilning o'ziga xosligini yangicha rakursdan ochib beradi [4].

METODOLOGIYA VA NATIJALAR

Tadqiqotda qiyosiy-tarixiy, kognitiv-deskriptiv va komponent tahlil usullari qo'llanildi. Tahlil uchun ingliz va o'zbek tillaridagi badiiy asarlar, publitsistik matnlar, maqollar va idiomatik iboralar manba sifatida xizmat qildi. Quyida tadqiqotning asosiy natijalari keltirilgan:

- **"Quyosh" metaforasi.** Ingliz tilida "sun" ko'pincha yorug'lik, energiya va baxt timsoli (masalan, "a sunny personality" - quvnoq xarakter). O'zbek tilida esa "Quyosh" ko'proq hayot manbai, iliqlik va farovonlikni ifodalaydi ("Quyoshdek mehribon").

- **"Oy" metaforasi.** Ingliz tilida "moon" asosan romantika, sir va o'zgaruvchanlik (masalan, "to ask for the moon" - imkonsiz narsani so'rash) bilan bog'liq. O'zbek tilida "Oy" go'zallik, soflik va ma'shuqaning timsoli sifatida ishlatiladi ("Oy yuzli qiz").

- **"Yer" metaforasi.** Ingliz tilida "earth" ko'pincha barqarorlik va moddiy boylik (masalan, "down to earth" - real odam) ma'nosini anglatadi. O'zbek tilida "Yer" muqaddaslik, ona Vatan va sabr-toqat ramzi ("Yerga qarab gapir", "Yer yutgandek yo'qolib ketdi").

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, har bir tilda metaforaning shakllanishi uchun asos bo'luvchi manba obyekti (source domain) bir xil bo'lsa-da, uni qabul qiluvchi obyekt (target domain) har xil bo'ladi, bu esa madaniy va kognitiv farqlar bilan izohlanadi [5]

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, metaforalar nafaqat tilning estetik jihati, balki inson tafakkurini, uning dunyoni anglash modelini ham aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida kosmik-tabiiy timsollar orqali shakllangan metaforalardagi farqlar, asosan, har ikki xalqning tarixiy, madaniy va diniy qadriyatlariga borib taqaladi. Masalan, "Yer" metaforasining o'zbek tilida muqaddaslik bilan bog'liqligi xalqning dehqonchilik an'analari va yerga bo'lgan hurmati bilan bog'liq. Ingliz tilida esa pragmatik yondashuv ko'proq seziladi. Bu ma'lumotlar til o'rganish jarayonida madaniyatlararo muloqotning ahamiyatini yanada oshiradi va kognitiv lingvistikaning amaliy jihatlarini ochib beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ingliz va o'zbek tillarida kosmik-tabiiy timsollar orqali shakllangan metaforalar tahlili shuni ko'rsatdiki, metaforik ifodalar til egasining dunyoni anglash modeli, madaniy qadriyatlari va kognitiv mexanizmlarini o'zida mujassam etadi. Har ikki til o'zining noyob metaforik tizimiga ega bo'lib, ular bir-biridan sezilarli darajada farq qiladi. O'zbek tilidagi metaforalar ko'proq hissiy, an'anaviy va milliy qadriyatlarga asoslansa, ingliz tilidagi metaforalar pragmatikroq va ko'proq global tushunchalarni aks ettiradi. Ushbu tadqiqot natijalari tilshunoslik, kognitologiya va madaniyatshunoslik sohalari uchun ahamiyatli bo'lib, til o'rganish jarayonida madaniy konteksning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Adabiyotlar:

1. Po'latov, A. T. (2020). Kognitiv lingvistika: asosiy tushunchalar va yo'nalishlar. Filologiya masalalari, 3(4), 12-18.
2. Zaripova, G. O. (2019). Tilshunoslikda madaniyatlararo kommunikatsiya masalalari. Zamonaviy tilshunoslik muammolari, 1(2), 56-61.
3. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Metaphors We Live By. University of Chicago Press.
4. O'rinboyev, B. R. (2017). O'zbek tilida metafora va uning strukturasi. O'zbek tilshunosligi an'analari, 2(3), 45-50.
5. Karimova, F. A. (2021). Ingliz va o'zbek tillarida tabiiy fenomenlarning metaforik ifodasi. Til va madaniyat, 4(1), 22-29.
6. Mo'minova, L. R. (2023). Results of focusing on art and culture in the new Uzbekistan. Экономика и социум, (10 (113)-2), 244-247.
7. Xusanov, H. (2021). Historical stages of Uzbek national singing art. Интернаука, (22-4), 59-60.
8. Sodiqov, Q. (2018). Tilshunoslikka kirish. "Sharq" nashriyoti.